

Skotten som missade med flit

Berättelse

En av de sista dagarna i november 1944 var stämningen i Budapest mörk och desperat. Vid järnvägsstationen Józsefváros stod ett godståg redo att rulla. I de trånga vagnarna fanns hundratals ungerska judar, och destinationen var ett av nazisternas läger, där döden väntade de flesta. Soldater och beväpnade ungerska pilkorsmän bevakade tåget för att ingen skulle slippa undan.

Mitt i denna scen anlände en bil målad i svenska färger. Ut steg Raoul Wallenberg, den svenske diplomaten som under sommaren och hösten hade utvecklat ett helt system för att rädda liv. Med sig hade han en stor bunt skyddspass – dokument som intygade att innehavaren stod under svenskt skydd. Juridiskt var de nästan värdelösa, men de såg så officiella ut att de gång på gång räddade människor undan deportation.

Det som följde har beskrivits av Sándor Ardai, en av Wallenbergs chaufförer. Wallenberg gjorde det få skulle ha vågat: han klättrade upp på tågets tak och började dela ut skyddspass genom de dörrar som ännu inte var förseglade. Inne i de mörka vagnarna sträcktes händer ut mot honom, och han lade pass i hand efter hand. De tyska soldaterna beordrade honom att klättra ner, men han ignorerade dem. Pilkorsmännen började skrika och skjuta för att skrämja bort honom.

Ändå träffade inte ett enda skott. Enligt Ardai sköt pilkorsmännen medvetet över hans huvud, eftersom de var så imponerade av hans mod att de inte ville döda honom. Wallenberg lät sig inte stoppas. Lugnt och metodiskt fortsatte han att dela ut pass, som om kulorna inte fanns.

När han hade delat ut det sista passet ropade han åt alla som höll ett pass i handen att lämna tåget och gå till bilarna som stod parkerade intill stationen, alla i svenska färger. Förvirrade och chockade lät soldaterna det ske. På så sätt fördes flera dussin människor bort från ett tåg som annars hade rullat mot säker död.

Scenen vid Józsefváros är bara ett av många liknande ögonblick den hösten, men den fångar något centralt i Wallenbergs gärning: en kombination av djärvhet, fantasi och iskallt lugn. Han hade inga vapen och ingen armé. Hans verktyg var papper, beslutsamhet och förmågan att få även sina motståndare att tveka. Just därför har berättelsen om mannen på tågtaket blivit en symbol för vad en enda människa kan åstadkomma mitt i ett av historiens mörkaste kapitel.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
desperat	full av hopplöshet, när man inte ser någon utväg
en destination	den plats dit en resa går
beväpnad	utrustad med vapen
pilkorsman	medlem i Pilkorset, ett ungerskt nazistparti

ORD	FÖRKLARING
en diplomat	en person som representerar sitt land utomlands
ett skyddspass	ett dokument som intygade svenskt skydd för innehavaren
intyga	bekräfta skriftligt att något är sant
en innehavare	den person som har eller äger något
en deportation	tvångsförflyttning av människor, ofta till läger
förseglad	stängd så att den inte kan öppnas
metodisk	som arbetar lugnt, ordnat och steg för steg
djävhet	mod att göra något farligt eller vågat
åstadkomma	lyckas göra eller skapa något

Läsförståelsefrågor

1. Varför var stämningen vid stationen så mörk?
 1. Det var dåligt väder
 2. Ett godståg stod redo att föra hundratals judar mot ett läger
 3. Tåget hade gått sönder
2. Vad var problemet med skyddspassen rent juridiskt?
 1. De var skrivna på fel språk
 2. De var nästan värdelösa, men såg officiella ut
 3. De gällde bara för svenska medborgare
3. Vad gjorde Wallenberg som "få skulle ha vågat"?
 1. Han klättrade upp på tågets tak och delade ut pass
 2. Han körde tåget själv
 3. Han grep en soldat
4. Varför träffade inte ett enda skott Wallenberg, enligt Arday?
 1. Wallenberg gömde sig bakom vagnarna
 2. Pilkorsmännen sköt medvetet över hans huvud av beundran för hans mod
 3. Gevären var trasiga
5. Vad menar texten med att Wallenbergs "verktyg var papper, beslutsamhet och förmågan att få även sina motståndare att tveka"?
 1. Att han skrev böcker om kriget
 2. Att han räddade liv utan vapen, med dokument och mod
 3. Att han arbetade som journalist
6. Stämmer påståendena med texten? Svara *ja*, *nej* eller *det står inte i texten*.
 1. Wallenberg kom till stationen i en bil målad i svenska färger.
 2. Wallenberg klättrade ner direkt när tyskarna beordrade det.
 3. Wallenberg hade soldater som beskyddade honom vid tåget.
7. Varför kunde ett dokument som var "nästan värdelöst" ändå rädda liv? (öppen fråga)
8. Vad säger scenen om hur Wallenberg fick även sina motståndare att tveka? (inferens)
9. Titeln är "Skotten som missade med flit". Förklara med egna ord vad titeln syftar på. (inferens)

Facit

1. Ett godståg stod redo att föra hundratals judar mot ett läger
1. De var nästan värdelösa, men såg officiella ut
1. Han klättrade upp på tågets tak och delade ut pass
1. Pilkorsmännen sköt medvetet över hans huvud av beundran för hans mod
1. Att han räddade liv utan vapen, med dokument och mod
1. ja b) nej (han ignorerade dem och fortsatte) c) det står inte i texten
- Exempel på svar: Passet såg officiellt ut med kronor och stämplor, så soldaterna trodde att det var äkta och vågade inte alltid gå emot det. Det skapade tvekan som gav tid att rädda människor.
- Exempel på svar: Hans lugn och mod gjorde att soldaterna blev imponerade och osäkra. När han uppträdde som om han hade rätt att handla, vågade de inte stoppa honom.
- Exempel på svar: Pilkorsmännen sköt, men de siktade med vilja över Wallenbergs huvud i stället för att träffa honom. Skotten missade alltså inte av en slump, utan för att de inte ville döda honom.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Texten är i preteritum och bygger på chauffören Sándor Ardais ögonvittnesskildring av räddningen vid Józsefvárosstationen i slutet av november 1944. Den är en medveten närbild som kompletterar porträttet (som ger helheten). Tema: civilkurage och människovärde. Frågorna 7–9 tränar inferens. Förintelsen är en känslig bakgrund – ge tid och utrymme för elevernas reaktioner.

Diskussionsfrågor

- Wallenberg hade varken vapen eller armé, ändå stoppade han ett tåg. Vad gjorde det möjligt?
- Soldaterna lät honom hållas trots att de hade makt att stoppa honom. Varför, tror du?
- Finns det situationer i dag där en enda person vågar gå emot en orättvisa? Ge exempel.
- **Skriv (4 meningar):** Skriv om ett tillfälle då någon vågade göra det rätta trots en risk, och förklara varför du minns det.

Källor och faktagranskning

- Raoul Wallenberg – Wikipedia (svenska/engelska): https://en.wikipedia.org/wiki/Raoul_Wallenberg
- Raoul Wallenberg | Biography, Death, & Facts – Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Raoul-Wallenberg>
- Raoul Wallenberg and the Rescue of Jews in Budapest – USHMM Holocaust Encyclopedia: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/raoul-wallenberg-and-the-rescue-of-jews-in-budapest>
- Raoul Wallenberg 1912–1947? – Forum för levande historia: <https://www.levandehistoria.se/fakta/forintelsen/svenska-hjalp-och-raddningaktioner/raoul-wallenberg-1912-1947>
- Raoul Wallenberg – World War II hero – sweden.se: <https://sweden.se/life/people/raoul-wallenberg-world-war-ii-hero>

Fakta granskad i juni 2026. Nyckelfakta: Raoul Wallenberg föddes 4 augusti 1912 på Lidingö och studerade arkitektur vid University of Michigan. Han kom till Budapest 9 juli 1944 som svensk legationssekreterare och delade ut skyddspass samt inrättade "svenska hus" (omkring 32 byggnader) för att skydda judar undan Förintelsen. Antalet räddade anges olika i källorna: Yad Vashem nämner cirka 4 500, andra historiker 7 000–9 000; siffran 100 000 anses överdriven. Wallenberg greps av sovjetiska SMERSH 17 januari 1945 och försvann. Sovjet uppgav 1957 att han dött 17 juli 1947 i Lubjankafängelset i Moskva, men dödsorsak och exakta omständigheter är fortfarande osäkra. Sverige förklarade honom död i sin frånvaro 2016 (formellt dödsdatum 31 juli 1952). I texterna anges dödsåret 1947 enligt den sovjetiska uppgiften, med reservationen att försvinnandet aldrig helt klarlagts.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.